



TURECKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA V PROCESE ZMIEN TURKISH FOREIGN POLICY IN THE PROCESS OF CHANGES

*Lubomír Čech*¹

Nové geopolitické a geoeconomické realie po roku 1989 vnímalo Turecko ako príležitosť na kritické preskúmanie svojej zahraničnej politiky. „Doktrína strategickej hĺbky“ bola bazálnym dokumentom, ktorý mal posilniť civilizačnú identitu v zahraničnej politike Tureckej republiky v nových podmienkach medzinárodných vzťahov. Článok hľadá odpoveď na otázku, prečo sa politika „nulových problémov so susedmi“ zmenila v súčasný stav, hodnotený ako „nuloví priatelia v susedstve“ a prečo stratila turecká zahraničná politika konzistentný charakter.

Kľúčové slová: kritická analýza, euroázijský vektor, neosmanská idea, pragmatizmus, prenášanie preferencií

New geopolitical and geoeconomical realities after 1989 was perceived by Turkey as an opportunity for a critical study of its foreign policy. The “Doctrine of Strategic Depth” was a basal document that should have strengthened civilization identity in foreign policy of Turkish republic in new conditions of international relations. The article finds out, why has the “zero conflict with neighbors” policy turned into a current state evaluated as “zero friends in neighborhood” and why has the Turkish foreign policy lost consistent character.

Key words: critical analysis, Eurasian vector, neo Ottoman idea, pragmatism, shifting preferences

JEL: F55, R58

1 Úvod

Koniec bipolárneho rozdelenia sveta a jeho nahradenie vznikajúcou unipolaritou boli významnou výzvou aj pre Tureckú republiku. Krajina, ktorá mala a má významné miesto v regióne Blízkeho východu, čelila novým hrozbám,

¹ Doc. PhDr. Lubomír Čech, CSc., mimoriadny profesor. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Autor pôsobí ako vedúci Katedry medzinárodných politických vzťahov Fakulty medzinárodných vzťahov EÚ v Bratislave. Venuje sa problematike islamu a jeho vplyvu na politické, ekonomické a bezpečnostné vzťahy ázijských krajín.

oslabujúcim jej význam ako strategického spojenca NATO v spomínanej oblasti. Reakcia na túto situáciu bola markantná najmä po víťazstve strany AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi – Strana spravodlivosti a rozvoja) v parlamentných voľbách v roku 2002 a nástupe novej vlády vedenej Receptom Tayyipom Erdoğanom v roku 2003.

Vzhľadom na nové geopolitické a geoeconomické reálie, podniklo nové vedenie krajiny kroky na revíziu a zmenu zahraničnej politiky krajiny. Boli zamerané na trvalo udržateľný hospodársky rozvoj a pragmatizmus pre stabilizáciu vzťahov s krajinami v regióne, čo výrazne prispievalo k postupnému rastu medzinárodného imidžu Tureckej republiky. V tomto ohľade boli stanovené budúce ciele a úlohy, ktoré by Turecku umožnili na medzinárodnej politickej scéne zaujať pozíciu, zodpovedajúcu jeho národným záujmom.

Cieľom článku je poukázať na to, že napriek dobrým predpokladom, ktoré si pre svoje zábery Turecká republika vo svojej zahraničnej politike vytýčila v prvom decéniu nového tisícročia, v konečnom dôsledku premárnila príležitosť jej kritického prehodnotenia. Vzhľadom na multidisciplinárny charakter článku, sme sa rozhodli využiť ako metódu teóriu, alebo ako ju niektorí autori nazývajú (Bigo 2013), vedeckú disciplínu – medzinárodnú politickú sociológiu. Zahrnuje a spája možnosti analýzy a komparácie týkajúce sa zahraničnej politiky štátu, vnútornej politiky štátu, bezpečnosti, sociálnych zmien súvisiacich s novokreovaným statusom štátu – v našom prípade je to reanimácia neo-osmanskej idey, ktorú okolité štáty vnímajú ako novú hrozbu zo strany Turecka. Situácia v regióne, aká bola zjavná po skončení Studenej vojny, sa v súčasnosti zmenila takým razantným spôsobom, že jej analýza vyžaduje interdisciplinárny prístup, aký umožňuje práve medzinárodná politická sociológia, zahrnujúca analýzy množstva autorov. Práve Didier Bigo predstavuje syntézu potrebnú pri hodnotení spracúvanej problematiky, pretože jeho prístup umožňuje využiť logickú postupnosť skúmania. V prvom rade určuje habitus miesta a času, ďalším krokom je charakteristika vonkajšieho a vnútorného prostredia štátu v súvislosti so zmenami vnútornej a zahraničnej politiky i bezpečnostné, ekonomické, demografické a iné faktory, ktoré sú určujúce pre tieto zmeny. Tento metodologický postup nám umožňuje vykonať záverečnú syntézu skúmania i náčrt možností, aké má Turecko do budúcnosti.

2 EUROÁZIJSKÝ ROZMER TURECKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY PO SKONČENÍ STUDENEJ VOJNY

Najvýraznejšie z hľadiska vyššie uvádzaných skutočností zarezonovala nová koncepcia zahraničnej politiky Turecka, ktorej autorom bol minister zahraničných vecí a neskorší ministerský predseda profesor Ahmet Davutoğlu.² Práve od tohto obdobia

² V poslednej dekáde 20. storočia pôsobil ako profesor medzinárodných vzťahov na Marmarskej univerzite v Istanbule, ktorá patrí k najlepším v krajine. V rozmedzí rokov 1997 až 2001 sformuloval základné východiská a priority zahranično-politickej orientácie Turecka, ktoré publikoval v knihe *Stratejik Derinlik* (Strategická hĺbka). Spolu s ďalšími prácami, napr.

získala zahraničná politika Turecka kontúry spoločnej eurázijskej orientácie, presahujúce existujúce severoatlantické partnerstvo, v ktorom bola v minulosti Turecku prisúdená kontroverzná úloha štátu v blokovej konfrontácii medzi Západom a ZSSR.

Turecká vláda vnímala zmeny medzinárodnopolitickej situácie ako príležitosť presadiť svoje ambície – byť novým centrom regionálnej moci v medzinárodnej politickej realite 21. storočia. Turecko preto vymedzilo výrazne širší priestor pre realizáciu národných záujmov a pre ďalší rozvoj tureckej štátnosti. Hospodársky, politický a sociálnokultúrny rozvoj Turecka mal prebiehať predovšetkým v rámci neosmanského priestoru (Yavuz 2006, s. 281-305). Znamenalo to vytvorenie úzkej spolupráce s krajinami, ktoré boli súčasťou bývalej osmanskej ríše.

Akademik Davutoğlu napísal množstvo publikácií a článkov, ale žiadne dielo nehralo kľúčovejšiu úlohu ako jeho „Doktrína strategickej hĺbky“ (*Stratejik Derinlik*). Bolo to kritické preskúmanie tureckej zahraničnej politiky, ktoré navrhovalo jej nové smerovania v rámci štruktúr medzinárodnej politiky. Hlavný prínos Davutoğla k zahraničnopolitickej orientácii AKP bol vedený cez posilnenie autentickej civilizačnej identity v zahraničnej politike Turecka (Hurriyet Daily News 2013).

V „Doktríne strategickej hĺbky“ poskytol teoretickú formuláciu novej zahraničnopolitickej orientácie a strategickú víziu pre obdobie od konca studenej vojny. Jeho kľúčovým argumentom bolo, že tureckej zahraničnej politike, pozostávajúcej hlavne z krátkodobých taktických ťahov, chýba strategická vízia, ktorá by jej umožnila používať výhody ponúkané bohatou históriou krajiny a geografickým priestorom. Davutoğlu prisudzoval tento nedostatok početným historickým, psychologickým, kultúrnym a inštitucionálnym faktorom (Kösebalan 2011, s. 150-151).

Tvrdil, že turecká spoločnosť trpí krízou identity, čo ústi do zmätenej a bezcieľnej zahraničnej politiky. Poukazoval na historicky vštepený strach z národnej dezintegrácie v rukách vonkajších mocností a ich vnútorných kolaborantov, najmä fundamentalistického islamského a kurdskeho separatizmu, ktoré hendikepujú dynamiku tureckej diplomacie. Podľa jeho názoru tento strach, označovaný aj ako „syndróm zo Sèvres“, pokračoval v mentalite kemalistov a bol jedným z faktorov podčiarkujúcich slabú a príliš opatrnú, obrannú národnú stratégiu.

Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory, alebo The Civilizational Transformation and The Muslim World, predstavil novú politickú pozíciu, ktorú by malo moslimské Turecko zastávať v 21. storočí. Pozíciu demokratického, stabilného avšak hrdého politického hráča, nie bábkou v rukách veľmocí, „potácajúcej“ sa od jedného vojenského prevratu k druhému. Od roku 2009 už aktívne viedol tureckú zahraničnú politiku z pozície ministra zahraničných vecí. Od augusta 2014 do mája 2016 bol tureckým premiérom. Za jeho odstúpením z postu ministerského predsedu boli spory s Erdoğanom vo veci plánovaných zmien ústavy, ktoré mali posilniť úrad prezidenta.

Davutoğlu zdôraznil, že nedostatok dlhodobého strategického zmýšľania bol viditeľný najmä v prípade vzťahov s Blízkym východom. Výsledkom popretia kultúrnych a historických väzieb s regiónom bola turecká blízkovýchodná zahraničná politika vnímaná ako rozšírenie všeobecného vzoru než ako vlastná kalkulácia národných záujmov. Tiež žiadal, aby sa venovala väčšia pozornosť tureckému historickému a geografickému dedičstvu, ktoré označoval ako zdroj moci v regióne. Bol presvedčený o tom, že Turecko by nemalo byť periférnym hráčom. Nachádza sa v centre svetovej politiky, a tak by malo, podľa jeho názoru, hrať centrálnu úlohu. Turecko vnímal ako blízkovýchodnú, balkánsku, kaukazskú, stredoázijskú, kaspickú, stredozemnú a čiernomorskú krajinu zároveň (Öner 2011, s. 175). Implicitne hovoril o tom, že Turecko by malo hľadať úlohu ústredného hlavného hráča používajúceho svoje vlastné zdroje moci, históriu a geografiu.

Davutoğlu presadzoval asertívnu orientáciu zahraničnej politiky, formulovanú ako „*bezproblémovú zahraničnú politiku*“ vo vzťahu k svojim susedom – politiku nulových problémov (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs). V súlade s touto doktrínou bolo turecké vnímanie tradičných hrozieb transformované do vzťahov založených na mierovej spoluexistencii a bezpečnostnej spolupráci. Konkrétnejšie išlo o nový Národný bezpečnostný politický dokument (*MGSB, Milli Guvenlik Siyaset Belgesi*) označovaný bežne ako *Červená kniha*, kde Turecko už neoznačuje Rusko, Irán, Grécko a Irak ako existenčné bezpečnostné hrozby, ale namiesto toho zdôrazňuje aktuálne a potenciálne oblasti pre spoluprácu, najmä s Ruskom a Iránom. Dokument eliminuje islamizmus a radikálnu ľavicovú politiku a charakterizuje terorizmus PKK ako jedinú domácu bezpečnostnú hrozbu pre krajinu (Kösebalan 2011, s. 152).

Davutoğlu pridal k zahraničnej politike Tureckej republiky civilizačnú a ideovú dimenziu, plánoval udržiavať jej multidimenzionálny prístup, kde sa pre všetky oblasti zahraničnej politiky kladie rovnaká dôležitosť. V širšej perspektíve, pod vládou AKP si Turecko udržalo užšie vzťahy s Blízkym východom, zatiaľ čo v rovnakom čase zdôrazňovalo svoj tradičný záväzok k EÚ a NATO. Bolo to v harmónii s liberálnou a globálnou identitou AKP.

AKP svoju zahraničnú politiku orientovala na podporu panturkizmu. Turecká zahraničná politika bola v týchto rokoch mimoriadne aktívna v oblastiach Balkánu, Strednej Ázie, Kaukazu ale aj v oblasti Čierneho, Kaspického a Stredozemného mora a aj Afriky. Hlavne aktivity prezidenta Güla v Afrike boli dôvodom na otvorenie vyše desiatich nových tureckých zastupiteľských úradov na africkom kontinente od roku 2009. Podľa Anadolu agency (2013) sa turecký minister zahraničných vecí zasadzoval o to, aby krajina investovala na Blízkom východe a v severnej Afrike a požadoval, aby tureckí podnikatelia vstúpili do týchto regiónov a podporovali ich ekonomický rozvoj.

Z hľadiska priorít zahraničnej politiky Tureckej republiky boli jasne vymedzené štyri základné oblasti (Kösebalan 2011, s. 152):

1. členstvo Tureckej republiky v Európskej únii,
2. vzťahy Turecka a Blízkeho východu,
3. vzťahy Turecka a USA,
4. turecko-ruské hospodárske partnerstvo.

Koncept zahraničnej politiky A. Davutoğlu môžeme bez pochybností označiť za bazálny dokument pre ďalšie zahraničnopolitické smerovanie Turecka. Turecko sa vymedzilo ako štát s multivektorovým smerovaním a strategickou úlohou v modernom medzinárodnom politickom prostredí v celom eurázijskom priestore (Sulejmanov 2015, s. 135-143).

Samozrejmosťou bol aj západný vektor rozvoja, v ktorom bola dôležitá úloha Spojených štátov ako hlavného partnera zahraničnej politiky. Osobitná pozornosť bola venovaná tureckému záujmu stať sa súčasťou európskeho integračného procesu. Výsledkom tohto úsilia malo byť zvýšenie úlohy Turecka na medzinárodnej scéne a zabezpečenie postavenia regionálnej mocnosti do roku 2023. Táto pozícia mala vychádzať predovšetkým z ekonomického a politického potenciálu.

3 OBDOBIE PREMÁRNENÝCH PRÍLEŽITOSTÍ

Keď Turecko vyhlásilo nový princíp svojej zahraničnej politiky – „nulové problémy so susedmi,“ zdalo sa, že samotné historické a hospodárske vzťahy postačia na zabezpečenie vedúcej úlohy Turecka v regióne.

Vtedajšie dobré vzťahy s arabskými štátmi a Izraelom, ako aj rastúci objem bilaterálneho obchodu v regióne vytvárali predpoklady na to, aby krajina bola sprostredkovateľom medzi konfliktnými stranami, aby získala štatút mierotvorcu a predstaviteľa demokracie. Turecko však svoju šancu nevyužilo.

Po prvé, vedenie bolo čoraz viac posadnuté myšlienkou premeniť Turecko na regionálnu moc a oživiť dedičstvo Osmanskej ríše na celom Blízkom východe. Po druhé, Turecko nebolo pripravené zúčastniť sa politického života na Blízkom východe, ktorého výbušná a kontroverzná povaha je dobre známa. Z týchto dvoch dôvodov Turecko zmeškalo príležitosť stať sa silou, ktorá môže pomôcť pri riešení konfliktov v regióne. Napriek zlyhaniu zahraničnej politiky však Turecko stále malo šancu byť zdrojom mieru a stability na Blízkom východe. K tomu bolo potrebné vrátiť sa iba k základným zásadám svojej tradičnej zahraničnej politiky, ktorá sa vyznačovala pragmatizmom, neutralitou a mierom (Mustafajev 2018).

Čo sa stalo? Posadnutosť myšlienkou získania postavenia regionálnej moci bola natolko oslepujúca, že znemožňovala tureckému vedeniu vnímať neustále sa meniacu skutočnosť a podrobnosti v mocenských hrách medzinárodných aktérov. Tureckí predstavitelia verili, že prostredníctvom neo-osmanskej idey ponúknu Blízkeho východu nové možnosti riešenia starých problémov.

Táto pozícia však skôr vystrašila vedúcich predstaviteľov arabských krajín, ktoré považovali Vysokú portu³ skôr za koloniálnu mocnosť, ako dobrodinský štát. Pokiaľ Turecko nezasahovalo do politického života arabských krajín, turecká aktivita nebola považovaná za nebezpečnú. Bohužiaľ, Turecko sa nezdržalo snahy zmeniť „tvár“ Blízkeho východu, aj keď nebolo pripravené zúčastňovať sa na miestnom politickom boji. Nakoniec muselo urobiť taktické rozhodnutia, ktoré determinovali jeho politickú líniu a oslabili vplyv v regióne.

Turecko nadviazalo aj spojenectvo s organizáciou Moslimského bratstva v Egypte a Tunisku. Dúfalo, že s ich pomocou posilní svoju pozíciu v regióne (Karnelos 2017). Prudko preto reagovalo na odstránenie prezidenta Mursího z prezidentského úradu a prerušilo všetky vzťahy s Egyptom. Zvrhnutie Mursího ukončilo turecké ambície na vplyv v severnej Afrike.

Keď vypukol konflikt v Líbyi, reakcia Turecka na zmeny v tejto krajine nebola jednoznačná. Spočiatku sa s veľkou obozretnosťou vyhýbalo tomu, aby bolo vtiahnuté do konfliktu, čo vzhľadom na nejednoznačnosť situácie bolo jediným správnym riešením. Problém bol v tom, že jeho politika zostala nezmenená aj po tom, čo európske mocnosti, Francúzsko a Spojené kráľovstvo, zasiahli do konfliktu a vytvorili v libyjskom vzdušnom priestore bezletovú zónu. Spočiatku Turecko nesúhlasilo a kritizovalo koalíciu za vytvorenie bezletovej zóny. Príliš dlho však prešlapovalo na mieste a jeho nečinnosť a nekonzistentné správanie spôsobili stratu dôvery a sympatií povstalcov. V dôsledku toho stratilo svoje predchádzajúce pozície a schopnosť ovplyvniť následný vývoj Líbyi (Bagdži – Kurč 2016).

Ďalším príkladom nedostatku pripravenosti Turecka vnímať komplikovanosť politiky Blízkeho východu bol jeho postoj ku konfliktu v Sýrii. Turecko bolo jedným z prvých, ktoré vystúpilo proti prezidentovi al-Asadovi a podporilo syrských rebelov. Chcelo byť medzi tými, ktorí určia budúcnosť Sýrie. Možno si tureckí vládcovia mysleli, že tak ako v Líbyi bude všetko len otázkou niekoľkých mesiacov. Problémom bolo, že opäť neakceptovali niektoré podstatné súvislosti regionálnej a svetovej politiky.

Turecko dostatočne nereagovalo na hrozbu tzv. Islamského štátu (DAEŠ) a pokračovalo v obhajobe politiky odstránenia režimu Bašára Háfiza al-Asada. Ani po významných zmenách počas sýrskeho konfliktu sa jeho pozícia nemenila. Turecko sa nechalo vtiahnuť do konfliktu a podporovalo povstalecké skupiny pochybnej príslušnosti. Celú problematiku navyše komplikovali neľahké vzťahy medzi tureckou vládou a kurdským obyvateľstvom krajiny. Za problém označilo osobitné postavenie

³ Pomenovanie sa používalo v prenesenom význame na Osmanskú ríšu. Bolo odvodené z názvu jednej z brán sultánskeho paláca Topkapı Sarayı v Istanbule, cez ktorú boli prijímané zahraničné diplomatické misie. Podobne ako označenie kráľovský či cisársky „dvor“ v európskych monarchiách sa v Osmanskej ríši zaužívalo označenie „Vysoká porta“ pre najvyšší vládny orgán, resp. pre sídlo tohto orgánu.

Kurdov v Iraku a Sýrii. Považuje vznik kurdskeho štátu v regióne za najväčšiu hrozbu pre svoju národnú bezpečnosť. Turecká vláda zo strachu, že by sýrski Kurdi mohli nepriaznivo ovplyvniť kurdsú menšinu v samotnom Turecku, zabraňuje v posilnení ich pozícií v Sýrii.

Posledné dni uplynulého roka však priniesli celý rad nových momentov. Bude zaujímavé sledovať, ako sa budú prejavovať v praktickej politike. Po tom, čo americký prezident Trump ohlásil stiahnutie vojenského kontingentu zo Sýrie, sa 29. decembra 2018 uskutočnila turecká oficiálna návšteva v Moskve. Všetko nasvedčuje tomu, že Rusko a Turecko sa po avizovanom odchode Američanov dohodli na ďalšom spoločnom postupe v Sýrii. Kurdi sú ochotní dohodnúť sa s Moskvou a Damaskom a vyzerá to tak, že Turkom stačia ruské záruky, že nevznikne samostatný Kurdistan. Turci súhlasia s koncepciou jednotnej Sýrie a pokračujú v spolupráci s Rusmi. Turecko začalo sťahovať svoje vládne jednotky i zástupnú armádu tvorenú protureckými skupinami od Manbidžu, kde Kurdi začali s odovzdávaním územia sýrskym vládnym vojskám.

Môže Turecko týmito krokmi niečo stratiť? Prikláňame sa k názoru niektorých tureckých expertov (Bagdzi – Kurč, 2016), ktorí hodnotia snahu Ankary o získanie postavenia regionálnej moci kontraproduktívne. Sú toho názoru, že ak chce Turecko hrať úlohu významného regionálneho aktéra, nemusí byť regionálnou mocnosťou. Tvrdia, že Turecko sa stále môže pokúsiť obnoviť svoju pozíciu seriózneho sprostredkovateľa. Tento scenár však nemusí byť ľahký, predovšetkým s ohľadom na povahu vývoja, ktorý Turecko prekonalo v posledných rokoch. Napriek tomu je to jediná možnosť, ktorá prináša prospech Turecku a medzinárodnému spoločenstvu. Súčasná politika Turecka nepomáha stabilizovať situáciu v regióne. Okrem toho je schopná destabilizovať samotné Turecko.

Druhá dekáda nového milénia tak pri hodnotení tureckej zahraničnej politiky vyvoláva veľa otázok. Sú to napríklad otázky, ako sa mohlo stať, že sa Turecko dostalo od „politiky nulových problémov“ k politike problémov s takmer všetkými susedmi.

4 VNÚTROPOLITICKÉ ZMENY A ICH VPLYV NA KONCEPCIU ZAHRANIČNEJ POLITIKY TURECKA

Ako sme uviedli, vývoj udalostí v druhej dekáde 21. storočia (najmä v rokoch 2014 – 2016) preukázal v praxi problémy v konzistentnom charaktere zahraničnej politiky Ankary. Prejavili sa v dohadovaní (možno až v nedôstojnom „kšeftovaní“) s Európskou úniou v otázkach financií a migrácie. Vojenskopolitický kolaps v Sýrii priviedol Turecko do slepej uličky pri uplatňovaní doktríny „nulových problémov so susedmi.“ Vypuknutie krízy v rusko-tureckých vzťahoch (najmä po zostrelení ruského bojového lietadla) tiež odhalilo slabé stránky rôznorodého charakteru zahraničnej politiky tureckej vlády vzhľadom na súčasnú geopolitickú dilemu na Blízkom východe (Mustafajev 2018).

Na problémovom stave tureckej zahraničnej politiky sa ale podpísali predovšetkým domáce politické faktory, najmä ideologická konfrontácia a zhoršenie vzťahov medzi vládnuším režimom a opozičnými politickými silami (Erol 2018). Neúspešný prevrat v júli 2016 bol jasným dôkazom destabilizácie štátneho politického systému a len potvrdil napäté vzťahy medzi jeho aktérmi. Vzniknutá vnútorná politická nerovnováha značne komplikovala realizáciu plnohodnotnej suverénnej zahraničnej politiky, ktorú sa Erdogan snažil presadzovať. Predpoklad stálej vnútornej hrozby bol obmedzujúci faktor zahraničnopolitických aktivít tureckého vedenia, ktoré hľadalo spôsob, ako sa zbaviť tejto „brzdy“. Neúspešný prevrat bol vynikajúcim dôvodom pre radikálnu transformáciu politickej štruktúry krajiny a prechod islamistickej vládnej moci k radikálnym spoločenským zmenám.

Atmosféru blížiacich sa zmien v určitých oblastiach spoločnosti naznačovala už voľba Abdulláha Güla⁴ za hlavu štátu v roku 2007. Jeho názory neboli celkom v súlade s kemalizmom,⁵ ktorý vychádzal zo sekulárneho charakteru tureckej spoločnosti. Ďalší vývoj v Turecku potvrdil, že nový model politického systému krajiny, charakterizovaný posilnením postavenia vtedajšej vlády, zastúpenej vládnušou proislamskou stranou spravodlivosti a rozvoja (AKP), sa stal motorom zmien (Šlykov – Malašenko 2011). Vplyv vojenskej elity Turecka, ako aj štátnych zamestnancov a zamestnancov súdneho systému, ktorí jednoznačne vyjadrili nesúhlas s blížiacimi sa zmenami, bol výrazne oslabený. To malo byť čoskoro potvrdené aj ústavadárnymi zmenami.

Najdôležitejšou z pozmeňujúcich a doplňujúcich návrhov k tureckej ústave, realizovaných v roku v roku 2010 (Turcija podderžala konstitucionnuju reformu, 2010) bolo ustanovenie, vylučujúce úlohu ozbrojených síl v politickom dianí krajiny. Mimoriadne dôležitá bola aj zmena v oblasti súdництва, ktorá umožnila začať trestné konanie proti vojenským civilným súdom. Stojí za zmienku, že tureckú vládu v tejto veci aktívne podporovala Európska únia, ktorá odmietala kombináciu vplyvu armády na politický život štátu so základnými princípmi rozvoja demokratickej spoločnosti. Takto vedenie Turecka dočasne vyriešilo problém vojenských prevratov v krajine, ktoré mali svoju tradičnú frekvenciu a boli hlavným garantom obrany základov kemalizmu.

Ďalšou etapou ústavných reforiem v Turecku bolo posledné referendum v roku 2017 (Konstitucionnyj referendum v Turciji v 2017 godu), ktoré pripravilo pôdu pre

⁴ Gül je v súčasnom Turecku vnímaný veľmi kontroverzne. Ako umiernený politik a praktizujúci moslim, presadzoval vstup Turecka do Európskej únie. Bol populárny v kruhoch vládnušej Strany spravodlivosti a rozvoja (AKP), ktorá má svoje korene v politickom islame a od roka 2002 bola opakovane úspešná v parlamentných voľbách (pozn. autora).

⁵ Kemalizmus je ideológia založená na myšlienkach zakladateľa moderného tureckého štátu Kemala Atatürka. Podľa programu Atatürkovej Republikánskej ľudovej strany (CHP) je kemalizmus založený na šiestich princípoch: na nacionalizme, laicizme, republikanizme, etatizme, revolucionizmu a populizme.

radikálnu zmenu politického systému krajiny. Na základe výsledkov referenda sa zmenila parlamentná forma vlády na prezidentský systém s významnými právomocami prezidenta. V súlade s novými ústavnými ustanoveniami bude výkonná moc závislá od prezidenta, funkcia predsedu vlády sa ruší, prezident bude mať právo priamo vymenovať členov vlády. Hlava štátu dostane tiež právo iniciovať legislatívne zmeny, právo rozpustiť parlament, zaviesť a zrušiť výnimočný stav, ako aj právo viesť AKP.

Tieto zmeny výrazne oslabili opozíciu – najmä kemalistov a priaznivcov Gülenovho hnutia,⁶ ako hlavných odporcov reorganizácie politického systému krajiny. Vplyv týchto politických skupín do vnútorných záležitostí štátu bol veľmi obmedzený, čo poskytlo Erdoğanovi nové možnosti manévrovania v oblasti zahraničnej politiky.

Všetky ústavné zmeny mali nadobudnúť platnosť po prezidentských a parlamentných voľbách, ktoré sa mali konať v jeden deň – 3. novembra 2019. O tom, že Turecko prejde na prezidentský režim, pochyboval len málokto. Lenže to, že sa celá záležitosť urýchlí o vyše 18 mesiacov, prekvapilo všetkých (EurAsia Daily 2017). Medzinárodná situácia, najmä konflikt na hraniciach so Sýriou a potreba urýchliť domáce reformy, boli hlavné argumenty vedenia krajiny, prečo „... potreba prechodu na nový systém riadenia začala intenzívnejšie narastať. Musíme rozhodnutia, týkajúce sa budúcnosti našej krajiny prijať a vykonať ráznejším spôsobom“ (EurAsia Daily 2017), povedal turecký prezident v prejave, v ktorom oznámil predčasné voľby. Jeho oponenti však tvrdili, že organizovať voľby počas narastajúcich finančných a hospodárskych problémov, do ktorých (podľa ich názoru) krajina smeruje, by bolo pre vládnú elitu samovražedné. Rozhodnutie posúriť plebiscit bolo teda jasné. Návrh na usporiadanie volieb dňa 20. apríla 2018 schválilo 386 z 550 členov parlamentu.

V prezidentských voľbách 24. júna 2018 Erdoğan porazil hlavného protikandidáta Muharrema İnceho v približnom pomere 53 ku 31 percentám. Pri takmer 90-percentnej volebnej účasti si doterajšia hlava štátu zaistila viac ako 52-percentnú podporu. Volebná komisia taktiež oznámila neoficiálne výsledky súbežných parlamentných volieb.⁷

5 SÚČASNÁ ZAHRAIČNÁ POLITIKA TURECKA – HĽADANIE STRATENÝCH POZICIÍ

Súčasná zahraničná politika krajiny prináša niektoré nové momenty, ktoré by v prípade ich potvrdenia v praxi mohli v blízkej budúcnosti ovplyvniť strategickú rovnováhu celého regiónu Blízkeho východu.

⁶ Fethullah Gülen je turecký spisovateľ a moslimský učenec – súfista. Žije v exile v Pensylvánii (USA). V médiach ho charakterizujú ako jedného z najdôležitejších a najznámejších moslimských osobností súčasnosti. Je zakladateľom hnutia, ktoré bolo po ňom pomenované ako Gülenovo hnutie.

⁷ Do parlamentu sa dostalo päť politických strán: Strana spravodlivosti a rozvoja (AKP), Strana národného hnutia (MHP), najväčšia opozičná strana Republikánska ľudová strana (CHP), prokurdská Ľudovodemokratická strana (HDP) a Strana dobra (Iyi Parti – IP).

V prvom rade to pozorujeme na ochladení vzťahov medzi Tureckom a tradičnými západnými partnermi. V tomto zmysle chceme zdôrazniť, že ochladenie vzťahov ešte nie je kríza. Nevydarený prevrat v roku 2016 bol katalyzátorom zmien, ktoré využilo Turecko v pozícii medzi Západom a Východom na realizáciu národných záujmov Ankary. Reforma politického systému krajiny oslabil predovšetkým pozíciu kemalistov a vojenskej elity, ktorí boli ideologicky oddaní západným hodnotám, preferujúc západné smerovanie krajiny a zbavujúc vládu možnosti zahraničnopolitického manévrovania v ďalších vektoroch svojej vonkajšej politiky. Konkrétne v tomto prípade myslíme spoluprácu s Moskvou. Vzhľadom na zložité vzťahy medzi Ankarou a Moskvou sa spolupráca obidvoch strán na problematike Sýrie zdala ťažko realizovateľná. Dnes sa stala hrozbou pre Spojené štáty, najmä z pohľadu hrozby straty strategického spojenca. Negatívnu dynamiku v turecko-amerických vzťahoch nachádzame v ostatnom čase aj na Blízkom východe (napr. operáciu, ktorú uskutočnilo Turecko proti ozbrojeným kurdským proamerickým formáciám).

Získanie ruských systémov protivzdušnej obrany S-400 potom, ako Kongres USA prijal nový balík sankcií voči Rusku, bol ďalší demonštratívny krok tureckého vedenia smerom k nezávislosti zahraničnopolitických akcií. Pripomeňme, Turecko je členskou krajinou NATO a po Spojených štátoch má v rámci paktu druhú najväčšiu armádu.

Ďalším signálom zmien v tureckej zahraničnej politike bolo zblíženie s historicky večným rivalom a súperom o regionálne vodcovstvo – Iránskou islamskou republikou (po Rusku ďalší cieľ sankčnej politiky Západu). Zblíženie medzi Teheránom a Ankarou, ktorých úsilie o prerozdelenie sfér vplyvu v regióne má dlhú historickú genézu, poukazuje na zvýšený záujem tureckých vedúcich predstaviteľov diverzifikovať zahraničnopolitické smerovanie štátu. Okrem toho tu máme zvýšenú aktivitu Turecka na schôdzkach v Astane s cieľom koordinácie činností v sýrskom konflikte, čo evidentne znepokojuje administratívu Donalda Trumpa.

Nové kontúry súčasnej zahraničnej politiky Turecka evidentne (s výrazným aspektom pragmatizmu) spoliehajú na vnútorné zdroje, vojenský potenciál a priaznivé strategické umiestnenia krajiny. Dnes sa dokonca hovorí o tom, že intenzívny rozvoj vzťahov s Ruskom v budúcnosti môže slúžiť ako predpoklad pre priblíženie sa Turecka k SCO – Šanghajskej organizácii spolupráce. Po návšteve Uzbekistanu Erdogan v lietadle urobil vyhlásenia pre médiá, čo v súčasnej fáze spôsobilo vážne spory o orientácii zahraničnej politiky krajiny. Prezident poznamenal: „Turecko by sa nemalo zamerať na EÚ. Napríklad, prečo by Turecko nemalo vstúpiť do Šanghajskej päťky? Povedal som to Putinovi aj Nazarbajevovi a každému, kto je v Šanghajskej päťke.“ (TRT 2016). Viacerí zahraničnopolitickí experti sa zhodli na tom, prezident Erdogan týmto dal signál, že jeho krajina chce posilniť svoje postavenie ako nezávislého a multi-vektorového hráča, schopného presadzovať suverénnu zahraničnú politiku.

Za všetkými uvedenými signálmi treba vidieť snahu o *zachovanie multivektorovosti zahraničnej politiky Turecka, avšak s náznakmi účelových zmien jej preferencií*. Evidentne pokračuje snaha tureckého vedenia brániť svoje miesto ako nezávislého aktéra na medzinárodnej politickej scéne. Súčasné prejavy antizápadného správania sa Turecka zrejme nemajú za cieľ trvalo narušiť vzťahy so Západom – silné vzájomné prospešné vzťahy obidvoch strán to nedovoľujú. Danú skutočnosť môžeme nazvať ako revíziu formátu týchto vzťahov, berúc do úvahy geopolitické záujmy Tureckej republiky po transformácii a posilnení politického systému krajiny prostredníctvom reštrukturalizácie jej ústavných základov (Ajdyn 2018).

Zahraničná politika Turecka bude pokračovaním jej vnútorných politických problémov a rozporov. Ide predovšetkým o kurdsú otázku a boj proti gülenistom. Tieto témy mali významný vplyv na reflexiu tureckej vlády o tom, kto je ich „priateľ“ alebo „nepriateľ“ v medzinárodných vzťahoch. Po sérii ústavných zmien je zahraničná politika Tureckej republiky nepochybne v procese zmien, najmä pokiaľ ide o revíziu regionálnej politiky štátu, ktorá sa v tomto štádiu vyznačuje dynamickou povahou rozvoja vzťahov s Ruskom a Iránom. Kardinálna otázka však zostáva – bude tento triangel možnej zahraničnopolitickej spolupráce schopný prekonať vzájomné rozdiely? Deklaratívne vyhlásenia ešte len v nedávnej minulosti skončili v slepej uličke.

Vývoj situácie spôsobil, že je stále ťažšie určiť, kto je spojenec a kto nepriateľ. Niekoľkoročný konflikt v susednej Sýrii značne poškodil vzťahy Ankary s hlavným vojenskopolitickým spojencom – USA (Erol 2018). Dôvod spočíva v tom, že strany sa snažia zachovať svoj vplyv, ale nemôžu nájsť spoločného menovateľa, ako sa to podarilo na úplnom začiatku sýrskeho konfliktu. USA úzko spolupracujú so sýrskou kurdsou Stranou demokratickej únie (SDU). Túto organizáciu považuje Turecko za súčasť teroristickej siete, ktorá viac ako 30 rokov ohrozuje územnú celistvosť krajiny.

Dnes, keď je nebezpečenstvo zo strany teroristov vo vojenskopolitickej sfére celkovo neutralizované, americká vláda hovorí o potrebe spolupráce so sýrskymi Kurdmi s cieľom boja proti iránskym vojenským útvarom v Sýrii. Kým sa Američania vyhýbali konkretizácii v dialógu so svojimi tureckými partnermi, sýrski Kurdi usilovali na kontrolovanom území o skutočný štát.

Turecká strana tvrdí, že úroveň pomoci poskytovanej Kurdom západnými krajinami nezodpovedá charakteru a stupňu nebezpečenstva, pochádzajúce od teroristov ISIL, ktorí doteraz pôsobili v púštnych oblastiach východnej Sýrie. Ankara považuje za ohrozenie národnej bezpečnosti pokusy Strany demokratickej únie využiť svoju politickú konjunktúru na legitimizovanie politického modelu autonómnej federácie v Turecku, kde žije viac ako 50 % všetkých Kurdov Blízkeho východu.

6 VNÚTORNÁ EKONOMICKÁ STABILITA AKO PREDPOKLAD VONKAJŠIEHO PÔSOBENIA KRAJINY

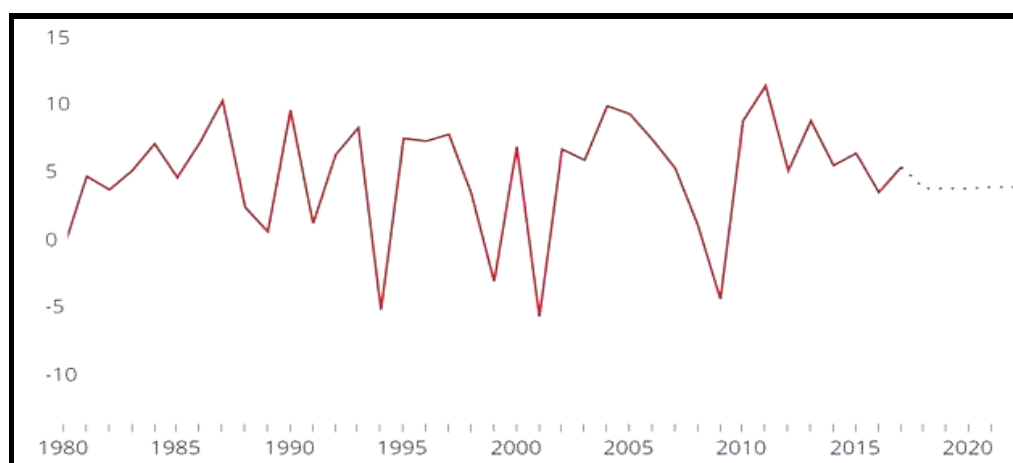
Ako sme už uviedli na inom mieste tohto článku, zahraničná politika Turecka bude úspešná vtedy, keď sa bude dariť vyriešiť alebo aspoň úspešne riešiť jeho vnútorné sociálnopolitické a ekonomické otázky. Tomuto problému sa venujeme preto, že v ostatnej dobe sa objavili pochybnosti o stabilite tureckej ekonomiky.

Až doteraz dobré ekonomické ukazovatele Turecka s rastom 11 % HDP ročne a vysoká popularita prezidenta Erdoğana v jeho vlastnej krajine a regióne, mu poskytli dostatočný a rozsiahly manévrovací rámec. Rýchly kolaps tureckej líry v nedávnom čase ukázal, že v ekonomike existujú pomerne veľké problémy. Pre mnohých to bolo prekvapenie, pretože po dlhú dobu boli ekonomické úspechy Ankary v médiách prezentované výlučne v dobrom a optimistickom tóne. Aká bola realita? Na obrázku č. 1 je možné vidieť, že najmä od roku 1980 do roku 2017 bola dynamika reálneho HDP Turecka nestabilná, vzostupy striedali pády. Treba však uznať, že po roku 2008 bola ekonomika stabilnejšia, pokles HDP menej častý a hĺbka tohto poklesu bola nižšia ako v rokoch 1980 až 2008.

Celkovo Turecko počas posledných desiatich rokov podnietilo hospodársky rast pomocou úverovej expanzie, čo v ostatných rokoch prinieslo efekt v podobe stabilnej inflácie. Koncom minulého roka Turecká centrálna banka oznámila, že 13-ročný vrchol inflácie bol dosiahnutý v októbri 2017 – 11,9 % (medziročne). Tento rekord však bol v roku 2018 úspešne prekonaný – v máji inflácia dosiahla 12,5 % a v júni 15,4 %.

O možnosti prehriatia tureckej ekonomiky v dôsledku úverového boomu sa diskutovalo už od roku 2016. Pravdepodobnosť „vytriezvenia“ tureckej ekonomiky v prípade odmietnutia stimulovať úverovú expanziu sa výrazne zvýšila (Butko 2018).

Obr. 1: Dynamika reálneho HDP v Turecku od roku 1980



Prameň: Butko, 2018.

Väčšina odborníkov považuje bankový systém v Turecku za pomerne dobre regulovaný a kvalitu úverových portfólií v tureckých bankách za vysokú. Ale menová kríza môže vyvolať finančnú krízu. Ako problém sa ukazuje fakt, že turecký obchod bol realizovaný v cudzej mene a teraz je úverový rating Turecka horší než grécky a dlhopisy veľkých bánk obchodujú s výnosom 20 % ročne.

Pokles kurzu líry znamená nárast nákladov na splácanie dlhu, vytvára obavy z neplnenia záväzkov a v dôsledku toho vyvoláva dodatočný únik kapitálu z tureckého hospodárstva. ECB odhaduje, že tureckí dlžníci dlhujú španielskym, francúzskym a talianskym bankám približne 140 miliárd dolárov, hlavne vo forme úverov v cudzej mene. Nebezpečenstvo spočíva aj v tom, že v podmienkach prudkej devalvácie meny rastú riziká týchto aktív. Situácii z politického hľadiska nepomáhajú ani súčasné turecké protizápadné postoje.

Existujú aj veľké riziká v dôsledku vysokej závislosti ekonomiky na príleve kapitálu – Turecko je krajinou s chronickým deficitom bežného účtu (a tiež s chronickým deficitom štátneho rozpočtu). Ďalším rizikom pre turecké hospodárstvo je pravdepodobnosť bubliny na trhu s nehnuteľnosťami. Lacný úver bol použitý takmer vo všetkých odvetviach hospodárstva, ktorých konkrétnym dôsledkom bolo neustále zvyšovanie hodnoty nehnuteľností. Investície do nehnuteľností v Turecku predstavovali približne 10 % HDP – čo je výrazne vyššie ako v Spojených štátoch a Číne, ale aj v porovnaní s takými krajinami, ako sú Írsko a Španielsko (Butko 2018).

V tejto súvislosti treba pripomenúť, že kríza na trhu s nehnuteľnosťami v Spojených štátoch, Španielsku a Írsku bola jedným z dôvodov poklesu ekonomík týchto krajín v rokoch 2007 – 2009. Pokles cien aktív v Turecku už začal, a to od prvého štvrtého roka roku 2017. To môže viesť nielen k ukončeniu úverového boomu, ale aj k výraznému zhoršeniu hospodárskej dynamiky v krajine.

7 HROZÍ AMERICKO-TURECKÝM VZŤAHOM „GAULLIZMUS“ ERDOGANA?

Pre Spojené štáty bola hospodárska dynamika, ktorú Turecko v poslednom období preukázalo v kombinácii so svojím svetským modelom (napriek niektorým signálom o problémoch v súčasnosti) určujúcim faktorom pre uznanie jeho geopolitického významu, jeho regionálneho vplyvu, ako aj vplyvu v islamskom svete.

Od pokusu o prevrat v roku 2016 sa Spojené štáty obávali, že zvýšenie bilaterálneho napätia môže dočasne prerušiť americké vojenské operácie z leteckej základne Incirlik. Začalo sa hovoriť o tureckej nespoľahlivosti ako členskej krajiny NATO. Turecký parlament hlasoval za prijatie trojmesačného núdzového stavu, ktorý umožnil vláde riadiť krajinu dekrétmi. Turecko čiastočne pozastavilo aj Európsky dohovor o ľudských právach, odvolávajúc sa na príklady z Francúzska, Belgicka a Ukrajiny. Erdogan oznámil podriadenie tureckého národného spravodajského oddelenia pod jeho priamu kontrolu a reorganizáciu vojenských vzdelávacích inštitúcií.

Keď sa pokúsime nájsť spoločného menovateľa súčasného stavu, musíme sa vrátiť do nedávnej histórie. Obdobie studenej vojny poskytlo Turecku relatívne veľkú príležitosť posilniť svoju úlohu v zahraničnej politike. Od 80. rokov minulého storočia došlo v Turecku k zásadnej vnútornej zmene vo vzťahu k hospodárskemu rozvoju a možnostiam reprezentácie strednej triedy pochádzajúcej z anatólskej periferie. Americkí špecialisti na tureckú zahraničnú politiku priznávajú, že im nie je jasné, ako môže Turecko zosúladiť myšlienky tureckého nacionalizmu v kemalistickej verzii so sunnitskými moslimskými hodnotami a sekulárnou vládou s ochranou individuálnych slobôd a práva menšín v podmienkach vnútornej a vonkajšej konfrontácie s Kurdmi (Šapran 2017).

Spojené štáty podľa logiky studenej vojny považovali Turecko za európsku krajinu. Za rozpracovanie a realizáciu politiky voči nemu zodpovedali Európsky úrad na Ministerstve zahraničných vecí, Európske veliteľstvo (EUCOM) a Úrad pre európske záležitosti v Rade pre národnú bezpečnosť USA. Avšak od konca Studenej vojny vznikli najzávažnejšie problémy v americko-tureckých vzťahoch a prakticky všetky kontroverzné otázky v oblastiach, za ktoré sú zodpovedné organizácie, zaoberajúce sa problémami Blízkeho východu.

V posledných desaťročiach sú hospodárske, politické a bezpečnostné inštitúcie Turecka úzko spojené so záujmami Západu. Tradícia týchto vzťahov je taká, že externému pozorovateľovi je ťažké si predstaviť inú trajektóriu. Zvyšovanie vnútorného a vonkajšieho napätia v posledných niekoľkých rokoch spôsobilo, že Turecko je viac závislé od vojenskej sily v boji proti hrozbám a pri udržiavaní stability. Na rozdiel od Ruska, Číny a Izraela, Turecko nemá vlastné jadrové zbrane. Spojené štáty reflektujú, že rozdiely v pozíciách Turecka a jeho spojencov v NATO vrátane tých, ktoré sú v Sýrii, budú pokračovať. Tieto rozdiely sú zároveň interpretované historicky známou analógiou, ktorá bola pomenovaná ako „turecký gaullizmus.“

Spojené štáty nechcú Turecko stratiť a želajú si, aby zostalo naďalej významným regionálnym hráčom, ktorý bude spojený so Západom, odlišujúc sa od ostatných islamských regionálnych mocností, ako je Egypt, Saudská Arábia a Irán. Pre podporu záujmov USA v regióne bude preto spolupráca s Tureckom naďalej dôležitá.

Americká administratíva však očakáva isté zmeny. Pod vplyvom súčasných udalostí zahraničnej a domácej politiky sa predpokladá, že Turecko bude mať menší vplyv na regionálnu situáciu. Predpokladá sa zníženie jeho významu ako modelu pre susedné krajiny, ale aj ako mediátora, ktorý koná v záujme Spojených štátov. Okrem toho rastúce energetické potreby Turecka povedú k jeho väčšej závislosti od Ruska a Iránu. To môže v niektorých prípadoch skomplikovať bezpečnostnú spoluprácu so Spojenými štátmi a NATO (War and peace 2016).

Spojené štáty a Turecko majú v regióne veľa spoločných záujmov, aj keď sa čas od času nedokážu dohodnúť a pravidelne čelia ťažkostiam pri koordinácii svojich

priorít a činností. To je čiastočne spôsobené rozdielmi v národných záujmoch oboch krajín.

Vzťahy USA s Tureckom v súvislosti s NATO sú vyjadrené v neustálej prítomnosti americkej armády na jeho území. Tento fakt bol pre USA významný práve v uplynulých 15 rokoch, keď letecká základňa Incirlik mala rozhodujúci význam pre podporu vojenských operácií USA v Iraku a Afganistane.

Turecko sa netají zámerom zrušiť prístup Američanov na základňu Incirlik s výpovednou lehotou tri dni. V tejto súvislosti si Američania kladú otázku do akej miery sa Spojené štáty môžu spoliehať na využitie tureckého územia alebo vzdušného priestoru na zabezpečenie a ochranu amerických záujmov?

Ďalšou dôležitou otázkou je do akej miery sa môže Turecko spoliehať na podporu Spojených štátov a NATO pri zabezpečovaní svojej bezpečnosti a vplyvu na okolitý región?

Samotné Turecko deklaruje záujem o vojenskú spoluprácu so Spojenými štátmi, a to nielen pri získavaní amerických zbraní, ale aj pri využívaní amerických technológií pre vlastný vojenský priemysel. Turecko napríklad plánuje kúpiť zo Spojených štátov sto stíhacích bombardérov novej generácie F-35A.

Od roku 1948 poskytli Spojené štáty vojenskú pomoc Turecku za približne 13,8 miliárd dolárov (pomoc vo výške 8,2 miliárd dolárov a pôžičky vo výške 5,6 miliardy dolárov). V súčasnosti Spojené štáty poskytujú Turecku ročnú pomoc súvisiacu s bezpečnosťou v relatívne malom objeme – 3 až 5 miliónov dolárov (War and peace 2016).

Turecko má záujem diverzifikovať obranné vzťahy a znížiť svoju závislosť na Spojených štátoch. Podniká kroky k dovozu a vývozu zbraní a vojenského vybavenia s krajinami, ktoré nie sú členmi NATO (napríklad s Čínou, Ruskom, Pakistanom a Južnou Kóreou). Vývoz tureckých zbraní v roku 2016 dosiahol 2 miliardy dolárov.

Pravdu povediac turecké hospodárstvo má štrukturálne problémy z hľadiska technologickej inovácie a harmonizácie vzdelávacieho systému s budúcimi potrebami pracovnej sily. To isté platí pre stimulovanie domácich úspor a ich zvyšovanie spolu s diverzifikáciou dodávok energie s cieľom uspokojiť stále rastúce potreby priemyslu, dopravy a domácností. V tejto súvislosti sa Spojené štáty obávajú, že závislosť Turecka od vonkajších zdrojov ropy a zemného plynu z Ruska a Iránu môže jedného dňa viesť k vytvoreniu vnútorných limitov, významne pôsobiacich na zahraničnú politiku. Na rozdiel od Ruska alebo Iránu sa turecké hospodárstvo nemôže spoliehať na významné príjmy z predaja prírodných zdrojov. Turecko je závislé od zahraničného obchodu, zahraničných investícií a príjmov zo zahraničného cestovného ruchu (War and peace 2016)

Od prvých rokov vlády Erdoĝanu turecká zahraničná politika zdôrazňuje historické, kultúrne a náboženské vzťahy Turecka s ďalšími subjektmi na Blízkom východe. Z týchto dôvodov Turecko neraz vyjadrilo znepokojenie, že americké

očakávaní tureckej spolupráce vo vzťahu k Sýrii a Iraku nie sú dostatočne citlivé na aspekty domácej politiky Turecka a jeho bezpečnostnú zraniteľnosť (predovšetkým v súvislosti s otázkou irackých Kurdov).

Vzťahy Turecka so svojimi kľúčovými susedmi môžu mať vážne dôsledky pre americko-turecké vzťahy. Turecko podniklo v roku 2016 kroky na zlepšenie vzťahov s Ruskom, Iránom a Izraelom, ktoré vyvolali špekulácie o negatívnych vyhlídkach na orientáciu Turecka na Západ. Medzi Ruskom a Tureckom pretrvávajú rozdielne pohľady na situáciu v Sýrii. V prístupe Turecka k Iránu sa strieda tradičná rivalita kvôli geopolitickému vplyvu a úsilie mať relatívne normálne politické a ekonomické väzby. Iránske vzťahy so sýrskym a irackým vedením a rôznymi kurdskými skupinami vytvárajú potenciálne trecie plochy, a tým aj páky možného vplyvu na Turecko.

8 ZÁVER

Prezident Recep Tayyip Erdoğan prevzal vedúcu úlohu v stratégii zahraničnej politiky. Podľa opätovne vymenovaného ministra zahraničných vecí Mevlüta Çavuşoğlu bude v dohľadnej budúcnosti hlavným rysom tureckej zahraničnej politiky skôr pokračovanie ako zmena. V niektorých krokoch, označovaných ako protizápadné správanie sa Turecka s najväčšou pravdepodobnosťou neexistuje zámer poškodiť vzťahy so Západom – prítomnosť silných vzájomne prospešných vzťahov to nedovoľuje. Pri zmenách ku ktorým dochádza však ide skôr o revíziu formátu týchto vzťahov, berúc do úvahy geopolitické záujmy Tureckej republiky po transformácii politického systému krajiny prostredníctvom reštrukturalizácie jej ústavných základov. Zahraničná politika Turecka bude naďalej ovplyvnená vnútornými politickými problémami a rozpormi. Ide predovšetkým o kurdsú otázku a boj proti gülenistom. Tieto témy mali významný vplyv na percepciu tureckej vlády o tom, kto je ich „priateľ“ alebo „nepriateľ“ v medzinárodných vzťahoch. Zahraničná politika Tureckej republiky sa nachádza v procese zmien, najmä pokiaľ ide o revíziu regionálnej politiky štátu, ktorá sa v tomto štádiu vyznačuje dynamickou povahou rozvoja vzťahov s Ruskom a Iránom.

Počas 20. storočia bola zahraničná politika Turecka založená na troch geopolitických prioritách: 1. progresívnej integrácii so Západom, vstupe do NATO a od roku 1960 snahám stať sa členom Európskej únie; 2. aktivitám na Blízkom východe, zameraným najmä na kontroverznú kurdsú problematiku; 3. zaistení bezpečnosti krajiny vychádzajúcej z členstva v NATO a úlohy, ktorá Turecku vyplývala z postavenia na jeho južnom krídle v boji proti ZSSR.

Predpokladáme, že Turecko bude hrať pragmaticky svojimi „trumfovými kartami“ vo Washingtone, Moskve, Bruseli aj na Blízkom východe. Otázkou zostáva, ako sa zachová Washington, ktorého politika pod Trumpovým vedením je nie vždy čitateľná. Druhý aspekt je samotný vývoj ekonomickej situácie v Turecku vo svetle

vývoja ostatných mesiacov, ktorý naznačuje problémy predovšetkým vo finančnej oblasti.

Ankara veľmi citlivo vníma, že od roku 2003 prechádza rovnováha moci na Blízkom východe významnými zmenami, ktoré ovplyvňujú južnú hranicu Turecka. Tieto procesy boli prepojené s problematikou politického islamu. Odkedy sa v roku 2002 dostala k moci Strana spravodlivosti a rozvoja (AKP), sekulárna a prozápadná voľba, ktorú Turecko urobilo na konci prvej svetovej vojny, bola spochybnená.

Turecko a Rusko nemajú jasne dohodnutý program. Majú rozdielne záujmy a priority, ale v súčasnosti sa zdá, že ich záujmy sa zbiehajú v snahe odstaviť západné krajiny od Blízkeho východu. Je predčasné tvrdiť, že zahraničná politika Turecka smeruje ku zblíženiu s Ruskom. Ako už bolo uvedené, napriek svojej rétorike zostáva prezident Erdoğan pragmatickým vodcom. Pred niekoľkými rokmi turecký vodca pevne trval na tom, že „Assad by mal odísť.“ Teraz Erdoğan otočil a vyhlasuje, že sýrska hra skončila a Rusko a Osa odporu (Irán, Irak, Sýria, Hizballáh) vyhrali.

Keď naznačujeme, že turecká zahraničná politika ide smerom pragmatického lavírovania, mali by sme dodať aj relatívne nedávnu skúsenosť, ktorá je odborníkmi v samotnom Turecku zdôrazňovaná. Je to zistenie, že politika „nulových problémov so susedmi“ v nedávnej minulosti viedla k situácii „nulových priateľov v susedstve.“ V každom prípade je teraz Ankara viac naklonená k Blízkeму východu, Afrike a Ázii. Manévrovanie a rozporuplnosť súčasnej zahraničnej politiky Turecka vyplývajú z vynúteného pragmatizmu, ktorý je odpoveďou na domáce i zahraničné výzvy a ktorý v konečnom výsledku vedie k nutnosti manévrovať medzi ideológiou a realitou.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AJDYN, M. (2018): Budet li menjat'sja vnešnjaja politika Turcii? [Online.] In: *Hurriyet*, 2018. [Citované 4.1.2019.] Dostupné na internete: <<https://mk-turkey.ru/blog/Hurriyet/2018/07/12/vneshnyaya-politika-turcii.html>>.
2. BAGDŽI, CH. – KURČ, Č. (2016): Nol problem s sosedyami. Kak Turcija prevratilas iz „sovesti Bližnego Vostoka“ v stranu – otšel'nicu. [Online.] In: *Valdai club*, 2016. [Citované 3.12.2018.] Dostupné na internete: <<http://ru.valdaiclub.com/a/highlights/nol-problem-s-sosedyami-turtsiya/>>.
3. BUTKO, V. (2018): Ne toľko obval liry: počemu Turcija okazalas na grani finansovovo krizisa. [Online.] In: *Eurointegration*, 2018. [Citované 6.1.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2018/08/13/7085547/>>.
4. HURRIYET DAILY NEWS (2010): Davutoğlu most successful Turkish minister, says poll [Online.] In: *Hurriyet Daily News*, 2010 [Citované 28.11.2018.] Dostupné na internete: <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=davutoglu-most-successful-minister-says-poll-2010-01-13>>.

5. BIGO, D. (2013): International Political Sociology. In: *Security Studies. An Introduction*. London and New York: Routledge, 2013. 634 s. ISBN 978-0-415-78281-4.
6. EURASIA DAILY (2017): Erdogan: Do izborov-2019 Turciju ožidajet „složnyj period borby“. [Online.] In: *EurAsia Daily*, 2017. [Citované 3.1.2019.]. Dostupné na internete: <<https://eadaily.com/ru/news/2017/08/10/erdogan-do-vyborov-2019-turciyu-ozhidaet-slozhnyy-period-borby>>.
7. EROL, M. S. (2018). Kakova vnešnjaja politika Turcii posle 24 ijunja. [Online.]. In: *ANKASAM.org/ru – Ankaraskij centr issledovanij krizisnyh situacij i politiki*, 29. 6. 2018. [Citované 5. 12. 2018]. Dostupné na internete: <<https://ankasam.org/ankasam-baskani-prof-dr-mehmet-seyfettin-erol-ban-dergisinde/>>.
8. EROL, M. S. (2018): Turecko-amerikanskije otnošenija: ot strategičeskogo partnerstva k strategičeskoy vražde. [Online.] In: *ANKASAM*, 2018. [Citované 4.1.2019]. Dostupné na internete: <<https://ankasam.org/ru/>>.
9. KARNELOS, M. (2017): Prioritety vnešnej politiki Turcii v menjajuščemsja mire. [Online.] In: *Valdaj – Meždunarodnyj diskussionnyj klub*, 2017. [Citované 2.12.2018.] Dostupné na internete: <<http://ru.valdaiclub.com/a/highlights/politika-turtsii/>>.
10. RIA NOVOSTI (2017): Konstitucionnyj referendum v Turcii v 2017 godu. [Online.] In: *RIA Novosti*, 2017. [Citované 6.12.2018.] Dostupné na internete: <<https://ria.ru/spravka/20170424/1492828175.html>>.
11. KÖSEBALAN, H. (2011): *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. Palgrave Macmillan, 2011. 257 s. ISBN 978-0230109537.
12. MUSTAFAJEV, M. (2018): Transformacija vnešnej politiki Turcii čerez prizmu konstitucionnyh reform. [Online.] In: *Vojenno-političeskaja analytika*, 2018. [Citované 6.12.2018.] Dostupné na internete: <<http://vpoanalytics.com/2018/03/11/transformatsiya-vneshnej-politiki-turtsii-cherez-prizmu-konstitutsionnyh-reform/>>.
13. ÖNER, S. (2011): The Place of the EU in Multi-Dimensional Turkish Foreign Policy. In: *History, Politics and Foreign Policy in Turkey*. Ankara: SETA Publication, 2011.
14. REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRES (2018): Policy of zero problems with our neighbours. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs*, 2018. [Citované 2.12.2018.] Dostupné na internete: <<http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>>.
15. WAR AND PEACE (2016): SŠA i „gollizm“ Erdogana: doklad issledovatel'skoj grupy Kongressa SŠA. [Online.] In: *War and Peace*, 2016. [Citované 6.1.2019.]. Dostupné na internete: <<http://www.warandpeace.ru/ru/reports/view/115178>>.

16. SULEJMANOV, A. V. (2015): Ideologija A. Davutoglu i vnešnjaja politika Turciji. [Online.] In: *Vestnik RUDN. Serija: Meždunarodnyje otnošenija*, 2015, č. 3, s. 135-143. [Citované 4.12.2018.] Dostupné na internete: <<https://cyberleninka.ru/article/n/ideologiya-a-davutoglu-i-vneshnyaya-politika-turtsii>>.
17. ŠAPRAN, V. (2017): Otkuda pridjot novyj krizis? Turcija kak ugroza global'noj ekonomike. [Online.] In: *Evropejskaja pravda*, 2017. [Citované 6.1.2019.] Dostupné na internete: <<https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2017/01/3/7059593>>.
18. ŠLYKOV, P. – MALAŠENKO, A. (2011): „Antikemalistskaja“ revoljucija: kuda idjot Turcija. [Online.] In: *Carnegie endowment for International Peace*, 2011. [Citované 6.12.2018] Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/2011/09/22/ru-event-3422>>.
19. TRT (2016): ŠOS i vnešnjaja politika Turciji. [Online.] In: *Teleradiokompanija Turciji TRT*, 2016. [Citované 4.1.2019.] Dostupné na internete: <<http://www.trt.net.tr/russian/programmy/2016/11/29/shos-i-vneshniaia-politika-turtsii-619206>>.
20. BBC (2010): Turcija podderžala konstitucionnuju reformu [Online.] In: *BBC*, 2010. [Citované 5.12.2018]. Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/russian/international/2010/09/100912_turkey_referendum_vote>.
21. ANADOLU AGENCY (2013): Turkey 's foreign minister calls to invest in middle east and north Africa. [Online.] In: *Anadolu Agency*, 2013. [Citované 27.11.2018]. Dostupné na internete: <<http://www.aa.com.tr/en/world/134495--turkeys-fms-call-to-invest-in-middle-east-and-north-africa>>.
22. YAVUZ, M. H. (2006): *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the Ak Parti*. University of Utah Press, 2006. 352 s. ISBN 978-0-87480-863-6.
23. YAR, L. (2018): Erdogan panikári, Turci pôjdu predčasne voliť. [Online.] In: *Dennik N*, 2018. [Citované 4.1.2019.] Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1105014/erdogan-panikari-turci-pojdu-predcasne-volit/?ref=list>>.